

דף קיא

'מחמץ אחר מחמץ' – נתבאר במנחות נו.

עוד בענין מעשה החזור ונשנה בהלכות השונות, שיש מהן שנתרבה לחייב ויש שפטור – ע' הסבר הדבר בספר בית ישי (כה כח), אם גדר האיסור הוא הפעולה או התוצאה (וע' גם אגרות משה יו"ד פב); חדושים ובאורים בכורות ה,יא.

'ואלא בוקן' – והזקן אינו בכלל גזרת הכתוב לאסור מסרס אחר מסרס, שלא אסר הכתוב אלא בבחור שכמותו מוליד וזה מסרסו, ואין ניכר שהיה סריס מתחילתו ונראה כמסרסו עכשיו לפיכך הקפיד הכתוב, אבל זקן שאינו ראוי להוליד לפי טבען של בריות, לא הקפידה תורה על סירוסו (רשב"א).

החזון-איש (סב,כו) כתב שאין זו סברה להכריע בדאורייתא, ודאי אין צד להתיר לסרס את הזקן, וכוונת הרשב"א רק כלפי שתיית כוס של עיקרין, וסובר שאיסורו מדרבנן וכדברי הרמב"ם שאין לוקים עליו – הלכך יש להקל בוקן יותר מסריס מן הטעם האמור. וצ"ע, שפשט לשון הרשב"א והריטב"א מורה שנקטו סברה זו כלפי דין תורה. וכן מבואר מדברי המנחת-חינוך (רצא,ד) שנקט כדבר פשוט. וע"ע אגרות משה אה"ע ח"ג טו; מנחת שלמה ח"ג קג,י.

'הדר ביה רבא' ע' במובא במנחות צו.

'אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: הלכה כרבי שמעון. למימרא דרב כרבי שמעון סבירא ליה...'. פירש הרמב"ן (וכן כתב בבאור פרש"י): אין הכוונה לומר שכל הסובר כרבי שמעון בדבר שאינו מתכוין סובר כמותו בהיתר סיכת שמן ורד, כי מה ענין זה לזה. אלא 'מתוך הדחק יש לי לפרש דגמרא גמירי ליה דרב משום דאזיל במילי דשבת לקולא, פסק כרבי שמעון'. [ולפי זה יש לומר שאף על פי שאנו נוקטים כרבי שמעון בדבר שאינו מתכוין, אין הלכה כמותו בסיכת שמן ורד, ואין התר אלא במקום שהוא מצוי כדברי רב במסקנא. וכן פסק הר"ף]. וע"ע בחדושי הרמב"ן קנז.

ואולם התוס' מפרשים שטעמו של רבי שמעון במשנתנו הוא משום שהולך לשיטתו שדבר שאין מתכוין מותר, הלכך התיר לסוך. ופרשו שלא התיר רבי שמעון אלא כשמתכוין לתענוג ולא כשמתכוין לרפואה. ולפי זה להלכה יש לנו לפסוק כרבי שמעון ולא כרב, שהרי דבר שאינו מתכוין מותר. וכן פסקו בה"ג ור"ח.

ע"ע הסבר נוסף בהגהות רא"מ הורביץ.

'... האי מסוכרייא (י"ג: מסוכריא) אסור להדוקיה ביומא טבא. בההיא אפילו רבי שמעון מודה, דאביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות'. טעם האיסור להדק הבגד בחבית – משום סחיטה. ואמר רבנו תם שיש לאסור סחיטה משום שני אבות מלאכה; האחד הוא 'מלבן', שבסחיטת הבגד מהמים או מהיין הוא מתלבן מעט. וגם אסור הדבר משום מפרק כמו הסוחט פירות, והיא תולדת ה'דש'. ונפקא מינה, שאף באופן שאין הבגד מתלבן מסחיטת המשקים, אסור לסחוט משום מפרק.

וכתבו ראשונים (ערמב"ן ר"ן ועוד) שבהידוק המטלית בחבית בכל אופן אין איסור תורה; 'מלבן' אין כאן לפי שהמטלית אינה מתלבנת בכך ואין זה כדרך ליבון. ו'דש' אין שייך אלא כשרוצה את המשקים הנסחטים, וכאן הלא אין לו שום תועלת וניחוחת באותם משקים. ומכל מקום אסור הדבר מדרבנן מפני שסוחט משקים שדרך סחיטה בהם.

שיטת רבי נתן בעל הערוך שמדובר כאן רק במטלית ש ב פ י החבית, שהמשקים נסחטים ויורדים לתוכה וחפץ בהם, אבל מטלית התחובה בדופן החבית שאין לו חפץ במשקים היוצאים ממנה – מותר, שאף

על פי ש'פסיק רישיה דלא ימות' הוא, הואיל ואין לו בהם ניהותא – מותר. והביא כמה ראיות ליסוד זה, ש'פסיק רישיה דלא ניהא ליה' מותר. ואולם רוב הפוסקים חולקים על כך וסוברים שפס"ר דלא ניהא ליה אסור, וכדין מלאכה שאינה צריכה לגופה שפטור אבל אסור (לרבי שמעון). שיטת החילוקי דינים נוספים בענין זה – ע' בשאלות ותשובות לסיכום, לדף קג.

פרק חמשה עשר

זאלו קשרים שחייבין עליהן... רבי מאיר אומר: כל קשר שהוא יכול להתירו באחת מידי – אין חייבין עליו. מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה והרע"ב משמע שחכמים מחייבים אפילו בקשר שיכול להתירו באחת מידי. והלכה כמותם. וכן כתב בספר יראים (עפ"י באור הלכה ש"ז. וברמב"ן (להלן ק"ג). משמע שרבי יהודה דלקמן חולק על רבי מאיר ומחייב בכל קשר של קיימא. וכן נקט במשנ"ב שם להלכה, לאסור. וכ"ה בערוך השלחן שם טז).

ואולם הרי"ד בפסקיו כתב שרבי מאיר לא בא לחלוק אלא לפרש דברי חכמים. אדרבה, אפשר שחכמים מקלים יותר מרבי מאיר. וזהו שאמרו בגמרא **'עניבה לרבי מאיר מהו...'** – הא לחכמים עניבה מותרת, וכל שכן קשר שאינו מהודק שיכול להתירו באחת מידי.

'קטרא דקטרי באיסטרידא... ודאיסטרידא גופה.' ה'איסטרידא' (או 'איסתדירא' כגרסת הגאונים) היא כעין 'טבעת' העשויה מחבל קלוע. טבעת זו היתה קבועה בנס (הוא המוט האנכי, התקוע בספינה), ומטרתה לחבר את הנס עם התורן (= מוט אפקי. נקרא בלשון הגמרא 'אסקריא', ועליו תלוי המפרש – 'הקלע'). טבעת/לולאה זו היתה קבועה וקיימת לעולם, ובשל כך קשירתה היא קשר של קיימא. לתוך אותה טבעת עבר ה'נף' – חבל ארוך שענב את הטבעת. על ידי החבל הזה היו מבצעים את העלאת והורדת התורן עם המפרש, כפי הצורך. קשר זה לא היה של קיימא, כמו קשר ה'טבעת' עצמה, אלא היה קשר רופף שענב את הטבעת, כי רק בדרך זו יכלו להניף את התורן עם המפרש שבו במשיכת הנף (עפ"י 'תרבות חומרית בארץ ישראל בימי התלמוד' לר"ד שפרבר פרק כו – עפ"י הגאונים. ואולם מרש"י ומהרי"ד משמע שאותה טבעת היתה משמשת לקשירת חבל העוגן).

'הכי קאמר, יש קשרין שאין חייבין עליהן כקשר הגמלין וכקשר הספנין...' זו לשון המשנה – ברורה, במבוא לדין קשירה בשבת (או"ח ש"ז):

'בגמרא אמרינן דיש כאן ג' חלוקות; אחד חייב חטאת ואחד פטור אבל אסור ואחד מותר לכתחילה. ולשיטת הרי"ף והרמב"ם והמחבר דסתם כותייהו, דינא הכי: דאם הוא קשר של קיימא כגון שדרכו שיהיה כך לעולם [דהיינו שאינו קוצב זמן בדעתו להתירו והוא קשר שעשוי להתקיים תמיד], והוא גם כן מעשה אומן – חייב חטאת... ואם הוא קשר של קיימא ואינו מעשה אומן, מעשה אומן ואינו קשר של קיימא – פטור אבל אסור. אינו מעשה אומן ואינו קשר של קיימא – מותר לכתחלה. ודעת רש"י והרא"ש ושאר פוסקים דלא תלי כלל בעצם הקשר אם הוא מעשה אומן, אלא דעיקר החילוק הוא דאם הוא קשר של קיימא דהיינו שדרכו שישאר כך לעולם וכנ"ל – חייב חטאת, ואפילו אם הוא מעשה הדיוט. ואם אין דרכו לקושרו רק לזמן – פטור אבל אסור, דדמי קצת לשל קיימא, ואפילו אם הוא מעשה הדיוט. ואם דרכו להתירו באותו יום – מותר לכתחלה, אפילו הוא מעשה אומן, דאין שם קשר עליו. ויש אומרים דכל מי שדרכו להתיר בתוך שבעה ימים הוי כמו שדרכו להתיר באותו יום'. עד כאן מלשוננו.

קשר העשוי לכמה ימים ואינו של אומן; לדעת רש"י והרא"ש ושאר פוסקים, אסור ופטור. ולדעת הרי"ף והרמב"ם יש סוברים שמותר לכתחילה, שהרי לפי פירושם בגמרא אין מקור לאסור קשר לזמן מועט. וכן כתב הפרי-מגדים (במשבצות זהב ר"ס שיו. והביאו המשנ"ב), והאבני-נזר (ח"א קעח). ואילו בספר תהלה לדוד כתב להוכיח מפירוש המשנה לרמב"ם לאסור. וע' בשבט הלוי ח"ח קעג שדחה ראייתו זו, ועע"ש. ראה פרטי דינים נוספים, בשאלות ותשובות לסיכום.

דף קיב

'פטור אבל אסור – בדרבנן'. יש מהראשונים שפירשו [דלא כרש"י], שגם מנעל דרבנן מהודק יפה לרגל, אלא שאין דרכם לחלוץ מנעליהם רק מלילי שבת ללילי שבת, מפני שכל השבוע ישנים במנעליהם לפי שעוסקים בתורה כל הלילה (מובא בריטב"א ובמרדכי ועוד).

'מותר לכתחלה – בדבני מחווא'. ע' במובא לעיל נט: אודות בני מחווא.

'בדחומרתא' – יש מפרשים: בקשר (ערש"י יבמות קב. ע"ע ביוסף דעת סוטה טו על הביטוי 'כמין חומר'). וי"מ: בלולאה (כן משמע בפירוש ר"ח, וכ"ה בערוך 'חמר').

'התם לא מינטר הכא מינטר'. פרש הראב"ד (הובא בראשונים), אין הטעם משום הפסד ממון, אלא שבכרמלית שאינה משתמרת אין אדם מקצהו אלא דעתו לטלטלו על ידי כריכת גמי, הלכך דינו ככלי שנשבר והשברים ראויים לשימוש מעין מלאכתם הראשונה, אבל בחצר שהסנדל משומר, אדם מקצהו מדעתו עד שמתקנו והרי זה כשבר כלי שאינו ראוי, שאסור בטלטול.

על טלטול מוקצה ברגל, בנוגע לסוגיתנו – ע' במובא להלן קכו.

'מדקמתרין רבי יוחנן אליבא דרבי יהודה, שמע מינה הלכה כרבי יהודה'. מכאן נקטו גאונים ככלל, שבמקום שהאמוראים נושאים ונותנים בדברי תנא אחד, אפילו הוא יחיד כנגד הרבים – הלכה כמותו (ע' מלחמות ה' לרמב"ן סוכה כא: ור"ן שם; רי"ף ורא"ש כתובות רפ"ו בשם רב האי גאון, ועוד הרבה – ע' יד מלאכי תי). ואולם יש ראשונים שהוכיחו מכמה מקומות שלעתים האמוראים נושאים ונותנים בדברי תנא פלוני כדי לתרץ דבריו אעפ"י שהם עצמם לא נקטו כמותו להלכה, ועל כן אין ראיה מתוך משא ומתן של האמוראים שהלכה כן (ערא"ש שבת פ"א ז סוכה פ"א כה יבמות פ"י ו גטין פ"ה יח), עכ"פ במקום המנוגד לכללי הלכה כגון יחיד ורבים הלכה כרבים (ע' שייטמ"ק כתובות רפ"ו שיצא לחלק בכך. אך מדברי כמה ראשונים אין נראה כן – ע' אנצ. תלמודית כרך שיט' הלכה' הערה 144).

ע"ע דוגמאות לכך שהגמרא מקשה מדעה הדחיה מהלכה – חדושי הרמב"ן שבת י. רשב"א קדושין יד: ס. סו. ב"מ כד: ריטב"א ע"ז לג. (וראב"ד ומאירי); ושם סה. ד"ה אלא [אך בתוס' שם נראה שהוכיחו שכן הלכה, מקושית סתמא דגמרא]; ש"ך חו"מ מב סק"א (וע' בשו"ת באר יצחק טו,א).

ויש מי שכתב שאמנם מסתמא דגמרא שנשאה ונתנה אליבא דתנא אין להוכיח הלכה, כי יתכן שבאו לתרץ דבריו בלבד, אבל מאמוראים שנשאו ונתנו אליביה יש להוכיח שנקטו כן להלכה (עפ"י חות יאיר צד).

איסור סירוס (עפ"י שבט הלוי ח"ג קפד. וכן נטה באגרות משה (אה"ע ח"ג טו) אך לא הכריע בהחלט, ואולם התיר בהורקת זריקה הפועלת עקרות לכמה חדשים ואח"כ השפעתה פגה מאליה, ע"ש בהרחבה ובאה"ע ח"ד לב,א).

ב. אמר רבי יוחנן: הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו. ואין בזה איסור משום ובארצכם לא תעשו, כי אין זו פעולת סירוס ממשית אלא שפוסק מלשמש מפני שניטל הודו וגאוותו. הרמב"ם השמיט דין זה, והרמ"א בהגהותיו לשו"ע (אה"ע ה,יג) הביאו.

דף קיא

קע. א. החושש בשיניו – האם מותר בשבת ליתן עליהם חומץ? החושש במתניו – האם מותר לו לסוך במשקים שונים?

ב. האם מותר להדק מטלית בנקב התבית וכדו', כדי לסותמה?

א. החושש בשיניו – לא יגמע את החומץ [שהוא מועיל למכה שבשיניים] ויפלוט, שניכר הדבר שעושה לרפואה, אבל מגמע ובוֹלע (כן נקט רבא לאחר חזרה, כאביי), או מטבל מאכליו בחומץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא. [ואין חילוק בין גומע לפני אכילתו, כפי דרך העולם באכילתם, או לאחר אכילה – שהואיל ומותר לפניו מותר כל השבת אעפ"י שאין רגילות לעשות כן. כן סובר רבא במסקנתו].

כיוצא בזה, החושש בגרונו לא יערערנו בשמן זית (רש"י: לא ישהנו בפיו. להתוס', אפילו אם בולע מיד אסור) שניכר שעושה זאת לרפואה, אבל נותן שמן הרבה לתוך מאכל ובוֹלע (עפ"י ברכות לו.).

החושש במתניו – לא יסוך ביין וחומץ אבל סך הוא את השמן (אפילו על גבי המכה. תוס' קלד:). שכן רגילים לעשות גם הבריאים, אך לא שמן ורד, שמתוך שהוא יקר אין סכים אותו אלא לרפואה. בני מלכים סכים שמן ורד על גבי מכותיהם שכן דרכם לסוך בחול. רבי שמעון אומר: כל ישראל בני מלכים הם. אמר רב: הלכה כרבי שמעון. והסיקו שרב פסק כרבי שמעון שלא מטעמו אלא שבמקומו של רב היה שמן ורד מצוי, לכך מותר לכל אדם לסוך בו.

א. מרש"י משמע שרבי שמעון מתיר לסוך בשמן ורד אפילו מתכוין לרפואה. ואילו מהתוס' מבואר שלא התיר רבי שמעון לסוך בשמן ורד אלא כשמתכוין לתענוג, ומשום דבר שאינו מתכוין. ורב נקט להלכה דבר שאין מתכוין אסור, לכך לא התיר אלא במקום שהוא מצוי ואין ניכר שעושה לרפואה.

להלכה, הרי"ף פסק כרב, וכן נקט הרמב"ן לעיקר. ואילו בעל הלכות גדולות ורבנו חננאל ורבנו תם (בספר הישר סוס"י תרב) פסקו כרבי שמעון.

ב. במקומות שאין סכים אלא לרפואה [כגון במקומותינו], אסור לסוך בשמן לחושש במתניו (פוסקים או"ח שכז. וכן נפקא מינה למי ששפתיו יבשות וסדוקות).

ג. יש סוברים דוקא 'חו"ש' בשיניו' אסור אבל אם כואב כאב מרובה, הרי הוא כחולה ומותר ליטול תרופה (ע' בהגר"א שכת, א; מור וקציעה שכת על מג"א סק"ט). ואולם דעת כמה אחרונים שכל שלא נחלש בכל גופו, אין זה בגדר 'חולה' ואסור (עפ"י מג"א שכת סק"ג ועוד. וע' ש"כ פל"ד הערה ד שהכל לפי הענין).

ב. רב אסר להדק ביום טוב את המטלית הסותמת את נקב החבית, משום סחיטה (וי"מ מפני שתיבטל הסתימה אצל החבית ויעשה כלי. עפ"י פירוש אחד בהערוך). ואמרו שאפילו לרבי שמעון המתיר דבר שאינו מתכוין, אסור להדק משום שהוא 'פסיק רישיה' שודאי יסחט.

לדעת הערוך אין איסור אלא באופן שנוה לו במשקים הנסחטים, כגון שהנקב בפי החבית והמשקים נכנסים לתוכה. אבל אם המשקים נשפכים החוצה – מותר. ואולם דעת הרבה ראשונים שבכל אופן אסור עכ"פ מדרבנן.

במה דברים אמורים בחבית של יין ושאר משקים, אבל בחבית של מים, ויש סוברים אף ביין לבן, יש לאסור הסחיטה מטעם נוסף; משום תולדת 'מלבן', הלכך אסור בכל אופן, גם כשאין נוח לו במים היוצאים (עפ"י פוסקים או"ח שכ"ח).

פרק חמשה עשר; דפים קיא – קיב

קעא. אלו סוגי קשרים חייבים על קשירתם ועל התרתם בשבת, אלו קשרים שפטורים אבל אסורים, ואלו שמתירים?

קשרים שחייבים עליהם, שהם של קיימא; קשר הגמלים וקשר הספנים – באותם קשרים שעשויים להישאר בקביעות. וכשם שהוא חייב על קשירתם כך הוא חייב על התרתם. וכן הדין בקשר שהאושכף קושר את רצועת המנעל למנעל, שאינו עשוי להיפתח.

א. לדעת הרי"ף והרמב"ם וכן פסק השו"ע, אין חיוב אלא בקשר של אומן והוא של קיימא. ולדעת רש"י רא"ש, וכן נקט הרמ"א ועוד פוסקים, אפילו אינו של אומן חייבים עליו אם הוא של קיימא.

ב. קשר אמיץ, כגון קשר על גבי קשר; נראה שלדעת הרי"ף והרמב"ם אין קושרים ומתירים אותו הגם שנעשה להיפתח באותו היום, שיש לחוש שהוא נכלל ב'מעשה אומן'. ולדעת רש"י והרא"ש – מותר אם עשוי להתיר בו ביום (שלטי הגבורים). [לשיטת הט"ו, מותר לדעת רש"י בכל קשר שבדעת הקושר היה להתיר בו ביום. אבל יש חולקים וסוברים שאם הקשר מצד עצמו דרכו להעשות לזמן רב, אין מועיל מה שבדעת הקושר להתירו מיד. עפ"י בית מאיר ובאר הלכה שם].

ולמעשה כתב הרמ"א שיש להחמיר בקשר אמיץ לחוש להרי"ף והרמב"ם, ואולם במקום צער מותר להתירו שאינו אלא איסור דרבנן כיון שאינו של קיימא, ולא גזרו במקום צער (רמ"א שו"א). ויש שנקטו להקל בקשר כפול כשמתירו תוך יממה. ואפילו כשעושה קשר להתירו תוך שבעה כתבו שאפשר להקל בשעת הדחק (עפ"י אור לציון ח"ב כט, א ובבאורים).

וכן מותר לחתכו דרך קלקול כשאי אפשר להתירו (עפ"י מגן אברהם ושו"ע הגר"ז שם). פירוש, כל שאי אפשר להתירו בנקל ולפעמים שוהים על התרת קשר כזה זמן רב עד שמתירים אותו ומרבים בטירחה – כל כגון זה ודאי עדיף לחתכו. 'וכן דרכי להורות בתוך ביתי' (שבט הלוי ח"א סוס"י קה). ואולם החזו"א (נב, יז) כתב שעדיף להתיר מלנתק, שהרי ניתוק חמור שאסור לעשותו בפני ע"ה, ואילו התרת קשר כזה אינה אלא חומרא ולא מעיקר הדין (וע' גם בתיקונים ומלואים לשש"כ טו, ג). ואין בכלל התר ניתוק דבר העומד לניתוק מעיקרא ולא להתרה, שניתוקו הוא גמר מלאכתו (עפ"י חזו"א נב, יז). וצ"ע בשש"כ פ"ט הערה נה).